

14.9.2017

Dnro 226/2/16

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

OMASTA PYYNNÖSTÄÄN ERILLÄÄN ASUVAN VANGIN TILANNE JA OLOSUHTEET

1

ASIA

Sukevan vankilaan lokakuussa 2015 toimittamallani tarkastuksella havaitsin, että eräs vanki oli ollut sijoitettuna asumaan vankilan eristysosastolle heinäkuusta 2013 alkaen. Eristysosastolle sijoittamisen peruste oli vangin oma pyyntö saada asua erillään muista vangeista. Valvontahenkilökunnan mukaan vangilla ei ollut ollut omaa halua siirtyä muualle.

Tarkastajat keskustelivat luottamuksellisesti kaikkien niiden eristysosastolla olevien vankien kanssa, jotka halusivat keskustella. Kyseinen vanki kieltäytyi keskustelusta. Hänet nähtiin osastolla 12.10. ja ulkoilupihalla 13.10.2015. Hän vaikutti kummallakin kerralla hyvin varautuneelta.

Tarkastushavaintojen perusteella oli syytä epäillä, että kyseisen vangin sijoittaminen asumaan eristysosastolle sekä pitkäaikainen täydellinen toimettomuus, tunnin päivittäistä ulkoilumahdollisuutta lukuun ottamatta, ja sosiaalisten kontaktien puute ei ollut ollut ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen mukaista eikä muutoinkaan vankeutta koskevien säännösten mukaista.

Päätin ottaa omana aloitteena tutkittavaksi Sukevan vankilan menettelyn tämän vangin osalta. Erillisenä omana aloitteena on vireillä myös vankilan poliklinikan menettely tämän vangin terveydentilan seurannassa ja hoidossa (dnro 247/2/16).

2

SELVITYS

Sukevan vankila toimitti pyydetyn selvityksen ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö antoi lausunnon. Käytettävissäni ovat olleet myös vangin rangaistusajan suunnitelma (päiväty 15.2.2016) sekä Sukevan vankilan psykologin, psykologin sijaisena toimineen psykoterapeutin/erityisohjaajan ja sosiaalityön erityisohjaajan selvitykset siitä, kuinka kyseisen vangin kanssa on työskennelty.

Saatoin selvitys- ja lausuntopyyntöissäni 25.1.2016 vankilan tietoon huoleni vangin hyvinvoinnista ja eräitä aiempia ylimmän laillisuusvalvojan kannanottoja. Totesin pyyntöissäni muun muassa seuraavaa.

"Eristysosastolle asumaan sijoitetuilla vangeilla ei ole mitään toimintaa päivittäistä tunnin ulkoilua lukuun ottamatta. Päätös sijoittaa vanki omasta pyynnöstään asumaan erilleen ei oikeuta siihen, että vangin asuinolosuhteet eivät vastaa

tavanomaista asuinosaatosta. Erillään pidettävien oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin erillään asumisesta välttämättä aiheutuu. Osaston olosuhteita ja vankien sijoittamista sinne on arvioitu tarkemmin tarkastuskertomuksessa (dnro 4337/3/15), joka lähetettiin vankilalle, aluekeskukselle ja keskushallintoyksikölle.

Laillisuusvalvonnassa on jo aiemmin saatettu Sukevan vankilan tietoon seuraavaa.

”Sosiaalisten kontaktien puute tai niiden hyvin vähäinen määrä samoin kuin mielekkään toiminnan puute on haitallista psyykkiselle hyvinvoinnille. Vankeuslain 1 luvussa ilmoitettujen vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettujen tavoitteiden mukaan vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava sekä vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. Täytäntöönpanon tulee myös olla turvallista vangeille. Näihin tavoitteisiin nähden omasta pyynnöstään erillään asuminen on ongelmallista. Lähtökohtaisesti vanki tulisi pyrkiä sijoittamaan siten, että hän voi suorittaa rangaistuksensa turvallisesti ilman, että hän joutuu tässä tarkoituksessa itse eristäytymään muista vangeista. Nähdäkseni vankilalla on osaltaan vastuu siitä, että uhatuksi itsensä tuntevan vangin tilanne yritetään ratkaista osastosijoittelun tai laitossijoittelun keinoin siten, että täydellinen eristäytyminen voidaan välttää.” (päätös 19.3.2013, dnro 15/4/12)

Olen omana aloitteena ottanut kantaa vankien sellin ulkopuolella viettämään aikaan koko Rikosseuraamuslaitoksen osalta (päätös 24.6.2015, dnro 1901/2/11) ja totesin tuolloin muun muassa seuraavaa.

”Vangin sijoittamisen erilleen ja vaille toimintoja sen vuoksi, että hänen turvallisuutensa on uhattuna, tulee olla viimesijainen ja lyhytaikainen keino. Vankilalla on ehdoton velvollisuus taata vankien turvallisuus, mutta tätä ei tule toteuttaa vangin psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kustannuksella ja vangille kuuluvien oikeuksien rajoittamisen kautta. Ongelma tulee pyrkiä ratkaisemaan esimerkiksi osasto- ja laitossijoittelun keinoin.”

Tällä hetkellä käytettävissä olevien tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että kyseisen vangin sijoittaminen asumaan eristysosastolle sekä pitkäaikainen täydellinen toimeettomuus, tunnin päivittäistä ulkoilumahdollisuutta lukuun ottamatta, ja sosiaalisten kontaktien puute ei ole ollut ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen mukaista eikä muutoinkaan vankeutta koskevien säännösten mukaista. Kyse on paitsi vangista yksilönä myös vankeuden tavoitteiden toteuttamisesta yhteiskunnan kannalta. Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Täydellinen toimeettomuus ja eristäminen ei lisää, vaan heikentää, näiden tavoitteiden toteutumista.”

3 RATKAISU

3.1 Sukevan vankilan selvitys

Vankila toi selvityksessään esiin muun muassa seuraavaa.

Vankeusvanki A¹ on asunut Sukevan vankilan eristysosastolla 14.7.2013 alkaen.

1 Alkuperäisessä selvityksessä mainittua vangin nimeä ei kerrota tässä päätöksessä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 25 ja 28 kohtien perusteella.

Apulaisoikeusasiamiehen suorittaman tarkastuksen aikana 12.–13.10.2015 A oli kieltäytynyt keskustelemasta tarkastajien kanssa ja hän oli vaikuttanut varautuneelta. Sukevan vankilan henkilökunnalla on samansuuntaisia havaintoja A:n suhteen ja hän on päivittäisissä toiminnoissaan varsin niukkasanainen. Eristysosastolla työskentelevien vartijoiden mukaan A keskustelee päivittäin vartijan kanssa, mutta hän ei ole aloitteellinen keskustelujen suhteen. A keskustelee osastolla olevien muiden vankien kanssa, mutta samoin kuin vartijoiden kanssa, hän ei pyri juurikaan itse aloittamaan keskustelua. A on kuitenkin sosiaalisesti huomattavan paljon aktiivisempi, kuin vuonna 2013 muuttaessaan asumaan eristysosastolle.

Apulaisoikeusasiamies on nostanut esille, että vaikka vanki asutetaan omasta pyynnöstään erilleen ei ole oikeutettua, että vangin asuinolosuhteet eivät vastaa tavanomaista asuinosaastoa. A asuu eristysosastolla sellissä, joka vastaa varustelultaan normaalia asuinsellää. Erona tavanomaiseen asuinosaastoon on hänen kohdallaan sosiaalisten kontaktien puute ja toimintoihin osallistuminen on mahdotonta. A:lle on pyritty tarjoamaan sosiaalisia kontakteja eristysosastolla, mutta hän ei ole ollut halukas käyttämään mahdollisuuttaan keskusteluihin. Vankilan pastori käy joka viikko eristysosastolla ja ottaa vastaan eristysosaston vankeja keskustelun merkeissä. Näiden keskustelujen tarkoitus on kuntouttaa vankia ja edistää siirtymistä asuinosaastolle. A ei ole halunnut keskustella pastorin kanssa, mutta mahdollisuus on tarjottu joka viikko kysymällä A:lta henkilökohtaisesti haluaako hän keskustella. A on käynyt keskusteluja Sukevan vankilassa sosiaalityöntekijän kanssa, sekä erityisohjaaja/psykoterapeutin kanssa.

Sukevan vankila on yrittänyt toistuvasti etsiä A:lle sopivaa paikkaa asuinosaastolta, mutta A on kertonut kokevansa turvallisuutensa olevan niin uhattu, että hän ei ole suostunut siirtymään asuinosaastolle. Osastosijoittelun keinoin ei ole saatu ongelmaa ratkaistuksi useista yrityksistä huolimatta.

8.2.2016 Sukevan vankila teki esityksen laitossijoituksen muuttamiseksi. Sijoitteluhakemus kirjattiin Sukevan vankilassa seuraavalla tavalla.

"A sijoitettu Suv:aan 6.3.13 IPRA Arken päätöksellä. A ei voinut asua normaaliolosastoilla, vaan jo 7/13 siirtynyt asumaan eristysosastolle. Eristysosastolta ei voi osallistua toimintaan eikä toteuttaa Ransun tavoitteita mm. ammattikoulutuksen hankkimisessa." Kysyttäessä A:n omaa kantaa laitossijoitteluasiassa vastaus oli seuraava. "Ei halua siirtyä omien sanojensa mukaan minnekään."

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus teki kielteisen sijoittelupäätöksen 12.2.2016. Kielteisen päätöksen päätösesitys oli seuraavanlainen.

"Esitän, että A:n sijoitusta ei muuteta. A on ollut sijoitettuna Oulun ja Pyhäselän vankilaan, missä hän on hakeutunut asumaan erilleen. Sijoitus Pelson vankilaan ei ole myöskään edistänyt rangaistusajan

suunnitelmaa A:sta johtuvista syistä. Eristysoasastolla asuminen ei sinällään estä muiden kuin ammatillisen koulutuksen tavoitteen edistämistä. Eikä se ole tässä vaiheessa ensisijainen edistettävä asia. Laitoksen vaihdolla ei katsota ratkaistavan A:n vankilan sisäistä asuttamista. 4.2.2016 Sukevan vankilassa on ransuun kirjattu, että keskustelut erityisohjaaja/psykoterapeutin kanssa on aloitettu ja niillä pyritään tukemaan A:n vapautumista. Kun tällainen vuorovaikutussuhde on saatu käyntiin, toivotaan sillä olevan motivoivaa vaikutusta myös A:n haluun asumaan muulle asuinosa-astolle."

Päätös laitossijoittelusta oli seuraava.

"A:n aiempien laitossijoitusten perusteella ei ole viitteitä siitä, että A:n asuttamistilanne muuttuisi paremmaksi siirtämisellä toiseen laitokseen. Tässä tilanteessa A:n siirtäminen toiseen vankilaan voisi heikentää edellytyksiä edistää alkanutta rangaistusajan suunnitelman mukaista toimintaa. Ei ole viitteitä siitä, että ammatilliseen koulutukseen liittyvä tavoite voisi edistyä toisessa vankilassa. Muiden tavoitteiden mukainen työskentely ei riipu asumisolosuhteista."

Sukevan vankila totesi, että kyseinen päätös ei tuonut asiaan ratkaisua AOA:n mainitseman laitossijoittelun keinoin. Vankila myös piti A:n laitoshistoriasta esitetyn perusteella erittäin todennäköisenä, että siirto toiseen laitokseen ei poistaisi ongelmaa, vaan siirtäisi sen toiseen vankilaan.

Selvityksen mukaan apulaisoikeusasiamiehen kannanotossa mainittu erilleen sijoittamisesta johtuva psyykinen ja fyysinen hyvinvointi ja vangille kuuluva oikeuksien rajoittaminen on ollut huolenaiheena myös Sukevan vankilassa. A:n tapauksessa näitä seikkoja on äärimmäisen vaikea arvioida, koska A itse ei koe tilannettaan ongelmalliseksi.

Rangaistusajan suunnitelman on 4.2.2016 tehty kirjaus A:lle annettavasta henkilökohtaisesta tuesta. Kirjauksen mukaan A ohjautui sosiaalityön kautta erityisohjaaja/psykoterapeutin luokse, jonka kanssa aloitetaan viikoittaiset keskustelut, joilla pyritään vahvistamaan A:n valmiuksia loppuvuonna tapahtuvaan vapautumiseen.

A:n olemuksesta ja käyttäytymisestä saatujen henkilökunnan havaintojen perusteella on tapahtunut edistystä verrattuna vuoden 2013 tilanteeseen. Aiemmin A ei halunnut ulkoilla ja häntä huomautettiin henkilökohtaisesta hygieniasta ja sellin siisteydestä. Tällä hetkellä A ulkoilee päivittäin, huolehtii henkilökohtaisesta hygieniastaan, pitää asuinsellin siistinä ja on lopettanut tupakoinnin. Henkilökunnan havaintojen perusteella myös sosiaalisessa kanssakäymisessä on tapahtunut edistystä.

Kokonaisuutta arvioiden tilanne on erittäin ongelmallinen johtuen siitä, että A itse ei ole halukas hakemaan muutosta nykytilanteeseen. A on tyytyväinen omaan laitos- ja asuinsijoitukseensa. Sukevan vankila ei

katso voivansa pakottaa A:ta vastoin omaa tahtoaan siirtymään asuinosastolle, jossa hän kokisi turvallisuutensa uhatuksi.

3.2

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunto

Keskushallintoyksikkö esitti lausunnossaan muun muassa seuraavaa.

Selvityksen perusteella A asuu erillään omasta pyynnöstään. Hän on asunut erillään muista vangeista vuodesta 2013. Vankeuslain 5 luvun 3 § muutettiin 1.5.2015. Aiemmin säädettiin vankilan velvollisuudesta järjestää vangille mahdollisuus asua erillään muista vangeista, jos vangilla oli perusteltu syy uskoa turvallisuutensa olevan uhattuna tai jos erillään asumiseen oli muu hyväksyttävä syy. Säännös muutettiin siten, että erillään asumisen perusteena voi olla vain perusteltu syy uskoa turvallisuuden olevan uhattuna. Muutoksella on esitöiden (HE 45/2014) mukaan haluttu korostaa sitä, että oikeus erillään asumiseen voi perustua ainoastaan turvallisuusperusteeseen. Muutoksella pyritään rajoittamaan vankien perusteetonta erillään asumista, koska vangin pitkäaikainen erillään asuminen vaikeuttaa hänen yhteiskuntaan sopeutumistaan. Lakia on lisäksi muutettu siten, että erillään asumista koskeva päätös ja sen perusteet olisi otettava uudelleen harkittavaksi enintään neljän kuukauden väliajoin.

Keskushallinnon huomio kiinnittyy ensinnäkin siihen, että 1.5.2015 lähtien asuminen erillään omasta pyynnöstä on voinut perustua ainoastaan siihen, että vangilla on perusteltu syy uskoa henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan uhattuna ja että tämä peruste tulee arvioida uudelleen korkeintaan neljän kuukauden väliajoin. Vankitietojärjestelmään on kirjattu 7.3. ja 11.6.2013 ettei A voi asua normaaliolosastolla vasikoinnin vuoksi. Tämän enemmälti ei ole tietoa mahdollisesta turvallisuusperusteesta erillään asumiseksi. Selvitykseen ei ole liitetty päätöstä erillään asumisesta omasta pyynnöstä ja Sukevan vankilasta on edelleen selvitetty että asuttaminen ja sellien vaihdot on kirjattu vankitietojärjestelmään mutta nimenomaista päätöstä ei ole tehty. Erillään asumisesta omasta pyynnöstä on tehtävä kirjallinen päätös muutoksenhakuohjauksin ja päätös on myös muutoksenhakukelpoinen vankeuslain 20 luvun 1 §:n mukaisesti.

Tilanne on vankilan näkökulmasta erittäin ongelmallinen ja asiaan on yritetty saada ratkaisua myös saattamalla sijoittelu uudelleen arvioitavaksi. Lainsäädäntö on asian suhteen sinänsä yksiselitteinen. Erillään asumisesta omasta pyynnöstä tulee tehdä päätös, tämä päätös on muutoksenhakukelpoinen ja päätös voi perustua 1.5.2015 lähtien ainoastaan turvallisuusperusteeseen jota on aika ajoin uudelleenarvioitava. Keskushallintoyksikkö kiinnittää Sukevan vankilan huomiota edellä mainittuun ja lähettää jäljennöksen tästä lausunnosta tässä tarkoituksessa Sukevan vankilan johtajalle.

3.3 Oikeusohjeita

Vankeuslain 5 luvun 3 § on 1.5.2015 alkaen kuulunut seuraavasti.

3 § (10.4.2015/393)
Erillään asuminen omasta pyynnöstä

Vangille on varattava hänen pyynnöstään mahdollisuus asua kokonaan tai osittain erillään muista vangeista, jos vangilla on perusteltu syy uskoa henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan uhattuna.

Omasta pyynnöstään erillään pidettävän oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin erillään asumisesta välttämättä aiheutuu. Erillään asumisen perusteet on otettava uudelleen harkittaviksi enintään neljän kuukauden väliajoin.

Pykälän aiempi sanamuoto oli seuraava.

3 §
Erillään asuminen omasta pyynnöstä

Vangille on varattava hänen pyynnöstään mahdollisuus asua kokonaan tai osittain erillään muista vangeista, jos vangilla on perusteltu syy uskoa henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan uhattuna tai jos erillään asumiseen on muu hyväksyttävä syy.

Omasta pyynnöstään erillään pidettävän oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin erillään asumisesta välttämättä aiheutuu.

3.4 Kannanotto

Vankilalla on osaltaan velvollisuus seurata vankien hyvinvointia sekä puuttua asiaan ja tarjota apua, jos vangin psyykkisessä tai fyysisessä voinnissa on havaittavissa ongelmia. Tämä on todettu vankeuslaissa muun muassa siten, että lain mukaan vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava. Laki myös edellyttää, että vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. Vankeuden tarkoitus on myös valmentaa vapauteen, mitä vangin erillään asuminen ei edesauta.

Sosiaaliset kontaktit, mielekäs tekeminen ja fyysisen kunnon ylläpitämismahdollisuudet ovat olleet vangin A osalta Sukevan vankilassa hyvin vähäiset tai puuttuneet kokonaan ainakin heinäkuusta 2013 alkaen. Tilanne on jatkunut vielä tarkastusajankohdan, lokakuun 2015 jälkeen, tosin ilmeisesti hieman parantuneena. Se, että tilanne on perustunut vangin esittämään pyyntöön tai vangin kieltäytymiseen hänelle tarjotuista mahdollisuuksista, ei poista vankilan vastuuta vangin terveyden ja toimintakyvyn ylläpitämisestä. Se, miten kukin yksinäisyyteen ja oleskelun rajoittumiseen pääosin sellissä oloon reagoi, lienee jossakin määrin yksilöllistä, mutta kiistatonta on, että lähes ympärivuorokautinen yksin olo sellissä on haitallista erityisesti psyykkiselle mutta myös fyysiselle hyvinvoinnille. Aihetta on tutkittu paljon. Asia on kiteytetty hyvin esimerkiksi Sharon Shalevin

artikkelissa². Artikkelin mukaan jotkut yksilöt ovat erityisen herkkiä yksinäisyyden haittavaikutuksille. Eräs tällainen ryhmä ovat mielenterveyden ongelmista jo ennestään kärsivät henkilöt.

Vangin A osalta herää ensinnäkin kysymys, oliko hänen pelkonsa objektiivisesti perusteltua vai oliko kyse subjektiivisesta tunteesta. Käytettävissä olevasta selvityksestä ei käy ilmi, miksi A:n olisi ollut perusteltua pelätä muita vankeja paitsi Sukevan myös ainakin Oulun ja Pyhäselän vankiloissa niin paljon, että muista vangeista erillään asuminen olisi ollut ainoa hänen turvallisuutensa takaava ratkaisu. Keskushallintoyksikön mukaan mahdollisesta turvallisuusperusteesta erillään asumiseksi ei ole enempää tietoa kuin 7.3. ja 11.6.2013 tehdyt kirjaukset, joiden mukaan A ei voi asua normaaliosastolla vasikoinnin vuoksi. Epäselväksi jää, miten A oli asutettu Sukevalle siirtymisensä 6.3.2013 ja eristysosastolle 14.7.2013 sijoittamisensa välisenä aikana. Jos vankilan ilmoittama omasta pyynnöstä erilleen asuttamisen päivämäärä 14.7.2013 on oikea, A on ilmeisesti kyennyt asumaan ainakin jonkin verran avoimemmissa olosuhteissa useita kuukausia.

Nähdäkseni on täysin poikkeuksellista, että vankiin kohdistuisi useissa eri vankiloissa vuosien ajan niin vakava uhka muiden vankien taholta, että hänet on pakko turvallisuutensa vuoksi pitää muista täysin erillään. Kuten todettua, A:n osalta ei ole esitetty mitään konkreettisempaa perustetta kuin ilmeisesti hänen oma ilmoituksensa ”vasikoinnista”. Ymmärrän, että vangit voivat olla haluttomia selvittämään tilannettaan tarkemmin vankilan henkilökunnalle, mutta laki edellyttää, että erillään asumiseen on perusteltu syy. Pelkkä vangin oma yleisellä tasolla oleva ilmoitus pelkäämisestä ei yleensä ole tällainen. Tilanteesta ja uhasta tulisi olla muutakin tietoa. Asiaa tulisi selvittää vangin kanssa ja tarvittaessa tiedustella esimerkiksi poliisilta vahvistusta asiaan. Katson, että A:n osalta ei ole esitetty perusteltua syytä.

En tarkoita sitä, etteikö myös vangin subjektiivista pelon tunnetta tulisi ottaa vakavasti. Jos objektiivisesti perusteltua syytä pelkoon ei kuitenkaan ole löydettävissä, keinot vangin auttamiseksi ovat toisenlaiset kuin todellisen uhan kohteena olevan vangin osalta. Niissä tilanteissa, joissa vangilla todetaan olevan perusteltu syy pelätä muita vankeja, tilanteen ratkaisuna tulee olla laitos- tai osastosijoittelu, mutta ei siten, että vanki joutuu eristäytymään, vaan siten, että hänet sijoitetaan ympäristöön, jossa ovat muut vangit eivät ole uhka. Tätä on käsitelty jo selvitys- ja lausuntopyynnön yhteydessä mainitsemisani ratkaisuihin. Mielestäni vangin asuttamista erillään omasta pyynnöstä ei tule käyttää kuin lyhytaikaisesti, lähinnä siinä vaiheessa, kun tilanteeseen pyritään löytämään muita ratkaisuja.

² Shalev, S. ‘Solitary confinement as a prison health issue’ (2014) in: Prisons and Health (World Health Organization) <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/publications/2014/prisons-and-health>

Vanki A:n tapauksessa arviointikeskus ei ole nähnyt uuden sijoituslaitoksen ratkaisevan A:n ongelmaa. Pidän tätä näkemystä perusteltuna. Ellei ole kyetty selvittämään, mihin yksittäiseen ja konkreettiseen A:n toimintaan pelko perustuu ja keiden tai edes kuinka laajan henkilöpiirin taholta hän realistisesti arvioiden on uhattuna, ei sijoituslaitoksen vaihtaminen ilmeisestikään olisi ratkaissut ongelmaa.

Sen lisäksi, että käytettävissäni olevassa selvityksessä ei tule esiin objektiivisesti perusteltua syytä A:n pelkoon ja siten erillään asumiseen, huomiotani on kiinnittänyt hänen ilmeisen huono psyykkinen tilanteensa. Selvityksen (1.3.2016) mukaan A on nyt sosiaalisesti paljon aktiivisempi kuin muuttaessaan osastolle vuonna 2013. Selvityksestä käy ilmi, että A oli ryhtynyt ulkoilemaan, häntä ei enää tarvinnut huomauttaa henkilökohtaisesta hygieniasta ja hän kommunikoi muiden ihmisten kanssa, tosin ilmeisesti ei edelleenkään juurikaan oma-aloitteisesti. Nähdäkseni voimakas pelko kaikkia muita vankeja kohtaan, halu eristäytyä kaikista sosiaalisista kontakteista, täydellinen kieltäytyminen ulkoilemasta ja kyvyttömyys tai haluttomuus oma-aloitteisesti huolehtia henkilökohtaisesta hygieniasta kertovat siitä, että henkilö tarvitsee apua. Tilannetta ei tule hoitaa sijoittamalla vanki erilleen muista, pitämällä häntä kuukausia ja jopa vuosia yksin sellissään ja jättämällä asiaa sen varaan, että vangille on tarjottu keskusteluapua ja ulkoilua, joista hän kuitenkin on kieltäytynyt. Ymmärrän, että auttaminen on erittäin vaikeaa, jos henkilö kieltäytyy yhteistyöstä, ei tunnista omaa hätäänsä ja vaatii saada olla yksin. Tästä huolimatta vankilan tulee löytää keinot tilanteen ratkaisemiseksi.

Selvityksen mukaan A:lta oli kysytty joka viikko henkilökohtaisesti, haluaako hän keskustella osastolla käyneen pastorin kanssa, mistä A oli kieltäytynyt. A oli käynyt keskusteluja sosiaalityöntekijän sekä erityisohjaajaa/psykoterapeutin kanssa. Tältä osin vankila ei ollut esittänyt yksityiskohtaisempaa selvitystä.

A:n kanssa Sukevan vankilassa työskennelleiltä psykologilta, sosiaalityön erityisohjaajalta ja erityisohjaajaa/psykoterapeutilta pyydettiin erikseen tiedot A:n käynneistä. Vuoden 2013 ja alkuvuodesta 2014 aikana keskusteluja yhden työntekijän kanssa oli ollut 2–3 kertaa kuukaudessa, keskustelut ovat alkaneet uudelleen noin kerran viikossa tapahtuvina loppuvuodesta 2014 ja jatkuneet kevättalveen 2015 jatkuen taas helmikuusta 2016 alkaen. Lisäksi sosiaalityön erityisohjaajan mukaan toukokuusta 2014 alkaen on tehty suunnitelmallista työtä ajatuksena vapautuminen ja tähän on sisältynyt tapaaminen noin kerran viikossa. Keskusteluissa on pyritty A:n aktivoimiseen ja erityistyöntekijöiden arvion mukaan keskustelut ovat vaikuttaneet positiivisesti A:n toimintaan. Lokakuussa 2014 oli pidetty työntekijöiden kesken verkostopalaveri A:n motivoinnista toimintoihin. Motivoinnissa ovat mukana myös osaston vartijat. Useiden motivointien jälkeen A on aloittanut ulkoilun ja suihkussa käynnit päivittäin. Vartijat ovat yrittäneet saada A:n osallistumaan

yleiseen liikuntaan, johon hän ei kuitenkaan ole lähtenyt, sekä ohjaavat A:ta aktiivisesti yleisestä hygieniasta asumisen suhteen.

Vaikka ihmisten yksityisyyden tarve vaihtelee suuresti ja sitä tulee lähtökohtaisesti kunnioittaa, pidän selvänä, että A:n tilanteeseen olisi tullut reagoida tehokkaammin kuin mitä Sukevan vankilassa tapahtui. Minulla ei ole perusteita epäillä erityistyöntekijöiltä saatuja tietoja, että A:n kanssa työskenneltiin ja että A:ssa tapahtui keskustelujen myötä asteittaista aktivoitumista. A:n pitkään jatkunut eristäytyminen ja passiivisuus on nähdäkseni silti ongelmallista. Hänen käytöksensä ja olemuksensa vielä tarkastusajankohtana lokakuussa 2015 olivat omiaan herättämään tarkastajien huomion ja huolta. Erityisen huolestuttava on ajanjakso, jolloin A oli kieltäytynyt ulkoilusta eikä ollut ollut kiinnostunut tai kykenevä huolehtimaan henkilökohtaisesta hygieniastaan. Selvityksen perusteella jäi epäselväksi, kuinka pitkään tilanne oli tällainen. Tilanteen parannuttuakin Sukevan vankilan olisi tullut tehokkaammin puuttua A:n eristäytymiseen, koska erilleen sijoittaminen ja toimintojen puute on lähtökohtaisesti väärä ja tilannetta vain pahentava lähestymistapa, kun kyse ilmeisesti on sosiaalisista peloista tai muista sen kaltaisista ongelmista.

Erillisenä omana aloitteena on arvioitavana, miten terveydenhuolto on toiminut A:n tapauksessa.

Yleisesti voidaan todeta, että vankien kanssa työskentelevien eri sektoreiden työntekijöiden tulisi tehdä moniammatillista yhteistyötä, erityisesti tällaisten vaikeimmin ratkaistavissa olevien tilanteiden osalta. Pelkäävien vankien tilanne, olipa kyse objektiivisesti arvioiden perustellusta pelosta tai vangin subjektiivisesta kokemuksesta, on viime kädessä koko Rikosseuraamuslaitoksen asia. Vankiloissa tulee olla henkilökuntaa, joilla on riittävä ammattitaito puuttua asiaan ja auttaa vankia. Vankiloiden lisäksi aluehallinto ja keskushallintoyksikkö vastaavat siitä, että vankiloissa on taitoa ja keinot estää vanki A:n tilanteen kaltaisen tilanteen syntyminen.

Totean vielä eristysosaston asuinolosuhteista seuraavan. Sukevan vankilan selvityksessä on katsottu, että erona tavalliseen asuinosaan oli A:n kohdalla vain sosiaalisten kontaktien puute ja se, että toimintoihin osallistuminen oli mahdotonta. Vankilan mukaan selli vastasi varustelultaan normaalia asuinsellia.

Olen Sukevan vankilan tarkastuksella (12.–13.10.2015) tehnyt muun muassa seuraavia havaintoja eristysosaston olosuhteista (pöytäkirja dnro 4337/3/15).

- Sellien ikkunoiden sisäpuolelle oli vuoden 2015 toukokuussa asennettu muovipleksi, joka peitti ikkunanpuitteet niin, että selliä ei ollut mahdollista tuulettaa ikkunan kautta. Ikkunaa tarkasteltaessa todettiin, ettei ikkunaa saanut avattua. Sellin oven yläpuolella olevasta ilmastointiaukosta ei myöskään todettu tulevan lainkaan ilmaa. Noin kymmenen minuuttia kestäneen vangin ja tarkastajien keskustelun aikana, kolmen henkilön ollessa pienessä sellissä

oven ollessa lähes kiinni, tarkastajat totesivat sellin ilman olevan todella huonolaatuista.

- Osastolla ei ollut sellin ulkopuolista toimintaa vangeille. Päivittäin oli mahdollisuus tunnin ulkoiluun. Vankien selleissä oli kalustus ja mahdollisuus television katseluun yhden vangin selliä lukuun ottamatta.

- Eristysosastolle sijoitettujen ulkoilua varten oli kaksi pienehköä ulkoilutilaa. Vankien kanssa keskustellessa tuli esiin, että ulkoilutilojen pienuus vaikeuttaa huomattavasti esimerkiksi juoksemista. Osastolla ei ole toimintoja vangeille.

Havaintojen perusteella tarkastuspöytäkirjassa esitettiin Sukevan vankilalle seuraavat kannanotot.

”Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on 29.10.2010 antanut määräyksen Vankien asuminen ja perushuolto (19/004/2010). Määräyksessä todetaan muun muassa, ettei matkasellejä, rangaistus-, tarkkailu- ja eristysellejä lasketa majoituspaikoiksi eikä niihin saa majoittaa vankeja pysyvästi. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan vankia, joka oli sijoitettu kalustamattomaan ja sähköpistokkeettomaan selliin (katso edellä kohta 4) ei olisi tullut lainkaan asuttaa sen kaltaisiin olosuhteisiin. Selli on asuinkäyttöön soveltumaton. Myös muiden eristysosastolla olevien vankien tilanne on erittäin epätydyttävä. Vankeuslain 18 luvun 5 §:n mukainen päätös pitää vanki erillään tai vankeuslain 5 luvun 3 §:n mukainen päätös sijoittaa vanki omasta pyynnöstään asumaan erilleen ei oikeuta siihen, että vangin asuinolosuhteet eivät vastaa tavanomaista asuinolosastoa. Kummassakin mainitussa lain kohdassa edellytetään myös, ettei erillään pidettävän oikeuksia saa rajoittaa enempää kuin erillään asumisesta välttämättä aiheutuu.

Edellä mainitussa määräyksessä (19/004/2010) todetaan myös, että vakituksessa asuinkäytössä olevassa sellissä tulee olla tuuletusmahdollisuus ulkoilmaan. Kuten kappaleesta 4 käy ilmi, eristysosastolla asuvien osalta näin ei ole ja ilmanvaihto vaikutti muutoinkin heikolta.

Eristysosaston ulkoilupihat olivat niin pienet, että esimerkiksi juoksu- liikunnan harrastaminen ei käytännössä ole pihalla mahdollista. Ulkoilupihat eivät siten sovellu kuin lyhytaikaiseen käyttöön. Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on otettu kantaa erillisten, pienten ulkoilualueiden käyttöön (esimerkiksi päätös 31.12.2008, dnro 2076/2/06 ja päätös 7.4.2015, dnro 3105/4/14). Apulaisoikeusasiamiehen mukaan eristysosastolle sijoittamisen kestäessä useita viikkoja tai kauemmin vangeilla tulee ulkoilun lisäksi olla muita liikuntamahdollisuuksia fyysisen kunnon ylläpitämiseen.

Eristysosastolla ei muutoinkaan ole asuinolosastojen tiloja vastaavia tiloja. Esimerkiksi keittiötila, joissa vangeilla olisi mahdollisuus laittaa ruokaa tai muutoin oleskella sellin ulkopuolella, puuttuu.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on jo aiemmin kiinnitetty Sukevan vankilan huomiota omasta pyynnöstä erillään asuvan ja eristysosastolle sijoitetun vangin asemaan (pätös 19.3.2013, dnro 15/4/12) seuraavasti.

Vankeuslain 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vangille on varattava hänen pyynnöstään mahdollisuus asua kokonaan tai osittain erillään muista vangeista, jos vangilla on perusteltu syy uskoa henkilökohtaisen

turvallisuutensa olevan uhattuna tai jos erillään asumiseen on muu hyväksyttävä syy. Saman pykälän 2 momentin mukaan omasta pyynnöstään erillään pidettävien oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin mitä erillään asumisesta välttämättä aiheutuu.

Sosiaalisten kontaktien puute tai niiden hyvin vähäinen määrä samoin kuin mielekkään toiminnan puute on haitallista psyykkiselle hyvinvoinnille. Vankeuslain 1 luvussa ilmoitettujen vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettujen tavoitteiden mukaan vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava sekä vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. Täytäntöönpanon tulee myös olla turvallista vangeille. Näihin tavoitteisiin nähden omasta pyynnöstään erillään asuminen on ongelmallista. Lähtökohtaisesti vanki tulisi pyrkiä sijoittamaan siten, että hän voi suorittaa rangaistuksensa turvallisesti ilman, että hän joutuu tässä tarkoituksessa itse eristäytymään muista vangeista. Nähdäkseni vankilalla on osaltaan vastuu siitä, että uhatuksi itsensä tuntevan vangin tilanne yritetään ratkaista osastosijoittelun tai laitossijoittelun keinoin siten, että täydellinen eristäytyminen voidaan välttää.

Apulaisoikeusasiamies Pajuoja on myös omana aloitteena ottanut kantaa vankien sellin ulkopuolella viettämään aikaan (päätös 24.6.2015, dnro 1901/2/11) ja todennut tuolloin muun muassa seuraavaa.

Vangin sijoittamisen erilleen ja vaille toimintoja sen vuoksi, että hänen turvallisuutensa on uhattuna, tulee olla viime sijainen ja lyhytaikainen keino. Vankilalla on ehdoton velvollisuus taata vankien turvallisuus, mutta tätä ei tule toteuttaa vangin psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kustannuksella ja vangille kuuluvien oikeuksien rajoittamisen kautta. Ongelma tulee pyrkiä ratkaisemaan esimerkiksi osasto- ja laitossijoittelun keinoin.

- - -

Vaikka asiassa ei liene oikeudellista epäselvyyttä, totean vielä, että oikeus täyttää osallistumisvelvollisuutensa ja oikeus vapaa-ajantoimintoihin koskevat niitäkin vankiryhmiä, joita edellä mainitussa keskushallintoyksikön 6.3.2015 valmistuneessa raportissa kutsutaan päätöksen perusteella erillään asuviksi³. Vangin oikeuksien rajoittaminen tulee, näissä tapauksissa tai muutoin, kyseeseen vain, jos siihen on laissa säädetty peruste.

Apulaisoikeusasiamies saattaa Sukevan vankilan tietoon käsityksensä, että omasta pyynnöstään erillään asuvien eristysosastolle sijoitettujen vankien tilanne ei vastaa vankeuslaissa edellytettyä vankien kohtelua. Tilanteeseen tulee apulaisoikeusasiamiehen mukaan puuttua esimerkiksi vankisijoittelun keinoin sekä parantamalla erillään asuvien vankien asuinolosuhteita ja mahdollisuuksia sellin ulkopuoliseen toimintaan.”

Sukevan vankila ilmoitti 29.3.2016 tarkastuspöytäkirjassa esitettyyn toimenpidepyyntööni, että eristysosaston sellien ikkunoiden edessä olevat pleksit poistetaan ja ulkopuolelle ikkunaan laitetaan tiheämpi verkko niin, että yläpuolella olevista ikkunoista mahdollisesti tulevien

³ Päätöksen perusteella erillään asuvien ryhmään on katsottu kuuluvaksi omasta pyynnöstään erillään asuvat (VL 5:3 ja TVL 3:2), varmuusosastolle sijoitetut (VL 5:6) ja yhteydenpitorajoitusten kohteena olevat tutkintavangit (pakkokeinolaki 4:1).

”hissien” käyttö estyy. Vankilan mukaan näin tehden myös sellien tuuletus ikkunan kautta mahdollistuu.

Kuten havainnoistani käy ilmi, en ole pitänyt tarkastuksen aikaan enkä pidä edelleenkaan eristysosastoa asuinosaikäyttöön soveltuvana tilana. Sen lisäksi, että sellissä tulee olla riittävä tuuletusmahdollisuus, mikä on nyt vankilan ilmoituksen mukaan kunnossa, asuinselliin pitää tulla riittävästi päivänvaloa. Tältä osin tiedossani ei ole, onko sellienvälisen ”hissiliikenteen” estävä verkko este tälle. Joka tapauksessa eristysosaston ahtaat ja hyvin suljetut, betoniset ulkoilutilat ovat soveltumattomat muuhun kuin lyhytaikaisen käyttöön. Kun vangin yhteys sellin ulkopuoliseen maailmaan on erillään asuvilla muutoinkin hyvin rajoitettu, haitallista tilannetta pahentaa entisestään, jos edes ulkoilussa ei ole mahdollisuutta oleskella taivasalla aidosti yhteydessä ulkoilmaan ja havainnoida ympäristöään. Lisäksi vangeilla ei tietääkseni ole osastolla tiloja, joihin heidät voisi laskea oleskelemaan sellin ulkopuolella, kuten asuinosaistolla yleensä on. Tiedossani ei myöskään ole, onko tv-kanavien näkyvyys ja radioasemien kuuluvuus eristysosastolla vastaava kuin asuinosaistolla. Näin tulisi tietysti olla, jos osastolle sijoitetaan vankeja asumaan.

Voin yhtyä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön toteamaan päätöksen kirjaamista ja muutoksenhakuohjeiden antamista koskevin osin. Käytettävissäni olevan selvityksen mukaan Sukevan vankilassa ei ole tehty lain asiasta edellyttämää muutoksenhakuohjauksen sisältävää päätöstä. Selvitystä ei myöskään ole siitä, että vanki A:n sijoittamista erilleen muista vangeista olisi lain 1.5.2015 muututtua harkittu uudelleen lain edellyttämin väliajoin.

4 TOIMENPITEET

Saatan Sukevan vankilan tietoon edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsitykset siitä, että vangin sijoittamiselle asumaan erilleen ei ole esitetty riittäviä perusteita, että hänen tilanteeseensa muita vankeja pelkäävänä vankina olisi tullut puuttua tehokkaammin, että eristysosaisto ulkoilutiloineen ei ole ollut asuinosaistoa vastaava asumiseen soveltuva tila ja että muodollinen päätöksenteko asiassa ei ole tapahtunut lain edellyttämin tavoin. Tässä tarkoituksessa lähetän Sukevan vankilan johtajalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän päätökseni tiedoksi myös Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskukselle ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle, koska viime kädessä myös niiden vastuulla on, että vankiloissa on riittävä ammattitaito ja keinot puuttua nyt kyseessä olevan kaltaisiin tilanteisiin.